

Újabb Mihai Viteazul-ereklyék

A *Korunk* 1976. évi szeptemberi számában érdekes tanulmányt közöl Gyulai Pál, a kolozsvári Történelmi Múzeum munkatársa; *Mihai Viteazul-ereklyék nyomában* címmel foglalja össze a nagy fejedelem tulajdonából vagy környezetéből származó tárgyi emlékek föl kutatására irányuló munkája eredményeit. Múzeumi tárgyak, korabeli leltárak, levelezések, történelmi munkák, magángyűjtemények adatainak rendezése, egyeztetése várt Gyulaira, amit az előzetes kutatások hiánya is megnehezített. A magángyűjteményekről szerzett értesülések alapján jutott tudomására az is, hogy a századelő egyik leghíresebb gyűjteményében, Téglás István, Torda-Aranyos megye egykori főtanfelügyelője tulajdonában léteztek Mihai Viteazul-ereklyék, amelyek közül csak egyetlen tárgyról — egy ezüstpohárról — vannak gyér értesülései. E sorok írójának, mivel dédnagyapja volt Téglás István, módjában áll újabb adatokkal hozzájárulni Gyulai tanulmányához. De előbb talán néhány szót ennek, a maga korában oly ismert gyűjteménynek a megteremtőjéről.

Téglás István 1853. szeptember 23-án született Sepsiszentgyörgyön, a család második fiaként. Apja, Téglás Gábor a Kiskunságról elszármazott kézműves volt, aki Gábor Áron ágyúöntőműhelye művezetőjeként került az 1848-as forradalom idején előbb Kézdivásárhelyre, majd Sepsiszentgyörgyre, ahol végleg letelepedett. Fia, Téglás István az itteni Mikó-kollégiumban kezdte el tanulmányait, s 1867-től Nagyenyeden, a Bethlen-kollégiumban folytatta. Tanügyi pályán indult. Állomásai: Déva, Brassó, Köhalom, Fogaras, majd következett a két Küküllő megye segéd-tanfelügyelőisége és végül Torda-Aranyos megye tanfelügyelőjévé való kinevezése. További működése és családja végleg Tordához köti. Bátyja, Téglás Gábor, az ismert régész hatására már korán elkezdte a hazai régészeti, néprajzi, lévéltári emlékeket gyűjteni, szabad idejében pedig a falvakat, régészeti telepeket, múzeumokat járta. Közben egymás után születtek ismertető cikkei az *Archaeologiai Értesítő*, az *Ethnographia*, az *Erdély* és más korabeli lapok számára. Mikor 1915-ben, 62 éves korában elhunyt, több mint kétezer régészeti, történelmi, néprajzi, ásvány- és őslénytani tárgyból álló gyűjteményt és gazdag kéziratanyagot hagyott hátra. Gyűjteménye, amelynek kezelését örökösei vették át, egy ideig még nyitva állott az érdeklődők előtt. Később azonban egy része közgyűjteményekbe került, vagy régiségkereskedők vették meg. A második világháború idején a család kezelésében maradt anyag jelentős része elpusztult. A felszabadulás után a megmaradt rész az 1950-es években Tordán létrehozott városi múzeum gyűjteményét gazdagította.

A Téglás-gyűjteményben — mint ahogy Gyulai utalt rá — valóban léteztek Mihai Viteazul-relikviák, amelyeket maga Téglás István is a nagy fejedelemhez kapcsolódóként tartott számon. Ezen ereklyékre vonatkozó értesüléseit gyűjteménybe kerülésük alkalmával Téglás feljegyezte. Egyűvé tartozásukat azzal is jelezte, hogy a róluk beszerzett adatokat egymás alá sorakoztatta.

A leírt tárgyak egyike az a „Vaida Mihali 1599” feliratot viselő reneszánsz, talpas ezüstpohár, melyet Gyulai megemlít tanulmányában. Téglás István leírása szerint a pohár 197 mm magas, talpának átmérője 90 mm, nyílásáé 100 mm, középen 62 mm átmérőjű. A vaskos megmunkálású pohár gyér díszítése kevés stilizált, hurokban összefonódó növényi motívumból állt, mely a pohár felső részén, a peremet övező feliratot viselő szalag alatt helyezkedett el. A talp és a törzs találkozásánál gyűrű ölelte át. Fölötte és alatta szintén kevés, a fentinel valamivel egyszerűbb díszítés. A díszítések aranyozva voltak, a pohár belső részén egy felső kör szintén. Kalandos történetét Téglás így meséli el:

„Vándor cigányvajdáé volt. Az egyik vén cigány beszélt el, hogy ők ezt az ezüstpoharat akkor vették, mikor Romániából, a Cuza herceg trónfosztásakor sok bojár menekült Brassóba.”

A cigányok e poharat végül Tordán zálogházba adták, ahonnan határidő lejártakor Téglás István váltotta ki 1907-ben, és lett gyűjteményének egyik büszkesége. A pohár nagy érdeklődést keltett 1922 júniusában a Tordán áthaladó és a gyűjteményt is megtekintő Ion I. C. Brătianu miniszterelnök és kísérete körében,

úgyhogy néhány hónap múlva Tordára érkezett Constantin Banu kultuszminiszter és Al. Tzigara-Samurcaş, a romániai múzeumok főigazgatója, s a poharat 20 000 lejért 1922. október 8-án az állam részére megvásárolták, amint azt Al. Tzigara-Samurcaş saját névjegyre vetett, a vételt igazoló néhány sora bizonyítja. A család szerint I. Ferdinánd román királynak nyújtották át koronázási ajándékként 1922. október 15-én, Gyulafehérváron. Így a pohár a királyi család birtokába jutott, és nem az ASTRA-hoz, mint bizonyos források említik. További sorsáról nincs tudomásunk. Lehetséges, hogy a királyi család távozásakor külföldre került.

A Téglás-gyűjtemény másik kiemelkedő Mihai Viteazul-relikviája egy 202×134 cm-es török imaszőnyeg volt. Téglás István így írja le:

„Hatoszlopos imaszőnyeg, piros tükrében az oszlopokról stilizált szegfüvek nyúlnak lefelé. Három boltíve közül a középső magasabb. A bolt mezejének alapszíne kék, melyben sárga és kevés piros színű díszítmény van. Efölött a frízben piros és zöld ívek sorakoznak, melyeknek vállívei felé tulipán és más stilizált virágok emelkednek, s színhatásuk kellemes. A keret sárga alapú, sárga, kék és zöld díszítmények sűrű sora.“

A szőnyeg a Torda melletti Szentmihály község református templomából — ahol megrongálódott állapotra miatt másállal helyettesítették — került a gyűjteménybe. Ez a kettészakadt, itt-ott kilyukadt szőnyeg a százhagyomány szerint Mihai vajda táborából került a templomba, a halálát követő zűrzavar idején. Ha figyelembe vesszük, hogy a vajda tábora alig néhány kilométerre terült el a községtől, és hogy ehhez hasonló keleti szőnyegek egy, a törökkel is csatázott had zsákmányában nem mentek ritkaságszámba — akkor a hagyomány elfogadható. A szőnyeg szintén elkerült a gyűjteményből: az 1920-as évek végén, más tárgyakkal együtt, egy szebeni régiségkereskedő vette meg.

Téglás István hagyatékából — mint említettük — előkerült egy rajz is: Mihai Viteazul emlékkápolnáját tünteti fel, amelyet özvegye, Stanca fejedelemasszony emeltetett a Torda melletti Keresztesmezőn, ott, ahol a vajdát 1601. augusztus 18-án Basta vallonjai meggyilkolták. Ez a kápolnaábrázolás egy korábban, 1820 körül készült rajz másolata. Az eredetit, amely az idők folyamán elkallódott, egy katonatiszt készítette gróf Kemény József, a kiváló történész számára. A gróf halála után (1854) kéziranyagának és okleveleinek egy részét (amelyeket örökösei a padlásra hánytak) Téglás vásárolta meg 1900-ban. Köztük volt az említett rajz is. Ennek alapján megállapítható, hogy a kápolnácska magas kőalapra emelt, négyzetes alaprajzú épület volt. Elülső részéhez, melyen a szokásos görögkeleti kereszt van kifaragva, két lépcsőfok vezetett. A keresztől jobbra és balra valószínűleg faragott sarokpillérek álltak, felettük két félköríves fülkéske, amelyeknek osztatát végei felé kiszélesedő kereszt díszítette. Az emlékmű két oldalán egy-egy nagyobb, rácsozott félköríves ablak nyílt, párkányzatuk alatt pedig faragott keretben, hosszan lenyúló, kiszélesedő szárú katolikus kereszt. Tetőzete kis szögben indult, majd hirtelen kicsúcsosodott, és görögkeleti keresztben végződött. Ez a kápolnácska azokra a román, ikonokat rejtő kis épületekre, ún. troicákra emlékeztet, amelyeket főleg kolostorok, búcsújáráshelyek közelében láthatunk.

1820-ban tehát még ép állapotban volt a Stanca fejedelemasszony által emeltetett eredeti emlékmű. Időközben vörösre festették, ezért a nép „Vereskő“-nek nevezte. 1830-ban pusztult el, villámcsapás érte. A határrész, ahol állott — Téglás István feljegyzését idézve: „a Tordáról Felvinc felé vezető országtúttól balra, a Létom domb aljában“ —, továbbra is „Vereskő“-nek nevezték. Az emlékmű helyének pontos meghatározása tehát nem tűnik túlságosan nehéznek. Egy esetleges régészeti ásatás sok értékes adattal gazdagíthatná Mihai Viteazul halálának körülményeire vonatkozó ismereteinket.

Ennek az emlékkápolnácskának volt a része egy — szintén a Téglás-gyűjteményben létezett — 11 soros cirill feliratot viselő, 74×30×11 cm-es, hasás alakú kő. Az emlékmű pusztulása után a követ egy tordai kocsmá ablakkereteként használták fel, lefaragva a sorok elejét. A kő egy másik ismert, múlt századi tordai gyűjtő, Nagy Miklós egykori polgármester tulajdonába került. Gyűjteménye felszámolásakor Téglás István veszi meg, más tárgyakkal együtt. Sajnos, ez az emlék is elkerült Tordáról. 1919 körül egy szebeni kiállításra kérték kölcsön, de mivel visszaszállításra, úgymond, nehézségekbe ütközött, a kő ott maradt. Lehetséges, hogy a Brukenthal Múzeum lapidáriumába került. Sokat várunk a cirillbetűs felirat megfejtésétől, melyet Téglás István vázlata alapján a Babeş—Bolyai egyetem egyik szakembere vállalt magára. Tehát kitűnik, hogy Gyulai Pál kezdeményezése a Mihai Viteazul-ereklyék felkutatására eredményesnek bizonyult.